

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

Інститут інформаційних технологій і
засобів навчання
НАПН України
Відділ компаративістики інформаційно-
освітніх інновацій

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ПРОГРАМУ «БЕЗПЕЧНИЙ ПРОСТІР»

Протягом 2015-2020 років дослідниками Центру психічного здоров'я та психосоціального супроводу Національного університету «Києво-Могилянська Академія» [1] у співпраці з експертами Національної академії педагогічних наук України та Інституту модернізації змісту освіти МОН України була розроблена і постійно вдосконалювалась комплексна програма психосоціальної підтримки дітей в закладах загальної середньої освіти «Безпечний Простір». Програма створена відповідно до запиту МОН України за фінансової підтримки міжнародних організацій ЮНІСЕФ (Україна), Карітас (Україна), Портікус (Porticus). Це багаторівнева модель психосоціальної підтримки в закладах загальної середньої освіти «Безпечний простір», що побудована на основі ряду доказових втручань на різних рівнях. Апробація програми відбувалась на Сході України поблизу лінії зіткнення протягом 2015 – 2020 рр. Ефективність окремих компонентів програми підтверджена низкою досліджень, зокрема їх застосування для надання психосоціальної допомоги учням, які постраждали внаслідок військового конфлікту. Колектив дослідників розробив низку науково-методичних матеріалів для педагогів і практичних психологів, що були рекомендовані до впровадження в системі інститутів післядипломної освіти НАПН України. Враховуючи ситуацію з пандемією COVID-19, навчально-методичні матеріали містять рекомендації щодо проведення занять з дітьми, тренінгів для батьків представлені в очному й

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

дистанційному форматах. Розглянемо складові навчально-методичного забезпечення програми.

Методичний посібник «Професійне зростання та емоційна підтримка педагогів» [2]

Це навчальна програма для викладачів загальноосвітніх закладів освіти з протидії емоційному вигоранню в освітньому процесі та набуття базових навичок і знань, які допомагають долати стрес на робочому місці.

Мета — надати практичні рекомендації педагогам (адміністрації шкіл) щодо протидії емоційному вигоранню в освітньому процесі, підтримувати одне одного і сприяти професійному зростанню.

Програма адресується педагогам, адміністрації закладів освіти, практичним психологам, соціальним педагогам. Програма складається з чотирьох кроків:

Крок 1. Навчаємося долати стрес самостійно.

На цьому етапі учасники дізнаються про роботу організму під час стресових ситуацій. Знайомляться з базовими знаннями з нейробіології щодо роботи мозку, реакцією організму та способами допомоги педагогу долати і відслідковувати самостійно власні реакції на стрес.

Крок 2. Допомагаємо колезі.

На цьому етапі учасники вчаться допомагати колегам у закладі освіти, зокрема — надавати якісний зворотний зв'язок та підтримку одне одному. Навчаються вести діалог і визначати рівень стресу в колеги та допомагають іншим долати наслідки стресу на робочому місці.

Крок 3. Допомагаємо в групі колег. Ведення «Відкритих діалогів».

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

Третій етап передбачає організацію зустрічей педагогів для фахового обговорення складних ситуацій, які виникають на робочому місці, а також створення простору довіри та обміну досвідом. Учасники отримують знання й інструменти фасилітації та їх використання. «Відкриті діалоги» можуть стати альтернативною чи додатковою формою спілкування викладачів від звичних педрад.

Крок 4. Супервізія та професійний коучинг.

На цьому етапі педагоги можуть отримати індивідуальну консультацію або серію консультацій щодо складної ситуації з дітьми, батьками й іншими педагогами у фахівця з відповідною кваліфікацією. Кожен з учасників може самостійно обрати для себе етап і кроки, які будуть корисними в освітньому процесі для власного професійного зростання. Керівники та адміністрація закладу можуть організовувати відкриті бесіди чи семінари або запросити до навчального закладу супервізорів для педагогічних працівників. [2, с.10 -11].

Навчально-методичний посібник «Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості / стресостійкості в дітей в освітніх навчальних закладах» [3]

За задумом авторів, цей навчально-методичний посібник має стати ресурсом для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, допомагаючи в роботі з формуванням життєстійкості / стресостійкості в себе та дітей. Враховуючи широкий спектр актуальних питань сучасної освіти, висвітлених у посібнику, ці матеріали можна використовувати для створення окремих спеціальних курсів для вчителів та для розроблення навчальних програм для студентів у педагогічних вишах.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

Матеріали навчально-методичного посібника систематизовано в п'ятьох розділах:

у першому розділі *«Теоретичні підходи до зміцнення резилієнс у дітей, які пережили травму»* йдеться про загальні зарубіжні підходи до визначення поняття «резилієнс», яке у вітчизняній науковій літературі перекладається як життестійкість, стійкість до стресу; представлено історію розвитку концепції «резилієнс» в іноземних та українських наукових джерелах, йдеться про фактори розвитку та складники психологічного резилієнс у дітей; представлено модель комплексної програми психосоціальної допомоги дітям і педагогічним працівникам «Безпечний простір»;

у другому розділі *«Навчальні теми»* міститься навчально-теоретичний матеріал, присвячених таким темам: формування довіри та початок роботи; базове ставлення педагога до дитини, яка пережила травматичну подію; резилієнс і травма; підсилення впевненості дитини в собі та самоефективності; оптимізм та позитивний настрій; підтримка соціальних контактів і перша медична допомога; психологія прив'язаності; шляхи розвитку дитини; педагогіка групи; піклування педагога про себе; професійна супервізія та коучинг; булінг серед дітей; діти, батьки яких зловживають алкоголем і мають психічні розлади, ВІЛ / СНІД; домашнє насильство; діти з особливими потребами (інклюзія); комплексна сексуальна освіта; суїцид серед дітей і підлітків;

у третьому розділі *«Комплекс дій учасників освітнього процесу щодо превентивності, виявлення та реагування щодо булінгу»* міститься інформація про типові ознаки булінгу; загальні психологічні та поведінкові характеристики дитини, яка потерпає від булінгу; загальні психологічні та поведінкові характеристики дитини, яка здійснює булінг; систему профілактики і запобігань ситуацій булінгу в ЗЗСО; перелік заходів із запобігань булінгу в ЗЗСО; алгоритм дій керівників ЗЗСО під час булінгу; алгоритм дій практичного психолога під час булінгу; систему роботи з дитиною, яка постраждала від булінгу, та її батьками; систему роботи з

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

дитиною, яка здійснила булінг, та її батьками; систему роботи з класним колективом, де стався випадок булінгу;

у четвертому розділі «Протокол допомоги дітям і підліткам, які мають суїцидальну поведінку» міститься інформація про зовнішні індикатори визначення ризику суїцидальної поведінки дітей та підлітків; базові настанови щодо допомоги в розмові з дитиною / підлітком; визначення рівня ризику скоєння суїциду; покроковий протокол ведення дитини / підлітка, які мають середній, високий та надвисокий ризик скоєння суїциду (20 кроків збереження безпеки);

у п'ятому розділі «Алгоритм з перенаправлення дитини до фахівця психологічної служби навчального закладу» йдеться про алгоритм дій вчителя, коли йому треба перенаправити дитину до психолога або іншого фахівця [3, с. 8 - 9].

Навчально-методичний посібник «Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу у дітей дошкільного віку та школярів» [4]

У навчально-методичному посібнику представлена корекційно-розвиткова програма, метою якої є підвищення стійкості до переживання наслідків стресу дошкільнятами і школярами після психотравматичних подій. Суттєвою перевагою програми є корисність її застосування навіть через рік після травматичної події. Пропонована програма побудована як на науково обґрунтованих рекомендаціях, визнаних на міжнародному рівні, так і на практичному досвіді роботи авторів з дошкільнятами, школярами, їхніми батьками і вчителями, які перебували в зоні військового конфлікту. Посібник розроблений для практичних

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

психологів і соціальних педагогів, які працюють з дітьми дошкільного, молодшого шкільного та підліткового віку, і допомагає опанувати практичну методику з формування безпечного середовища і стійкості до стресу.

У першій частині *«Загальні засади реалізації програми»* йдеться про поняття про стрес та стійкість до стресу в дітей дошкільного віку і школярів, науково-методичне обґрунтування і досвід застосування програми в Україні.

У другій частині *«Практичні заняття програми для дітей дошкільного віку та школярів»* міститься три модулі по сім занять, адаптованих для очної та дистанційної роботи.

Заняття першого модуля «У надійних обіймах» орієнтовані на дітей дошкільного віку і спрямовані на створення безпечного простору та посилення взаємодії між дітьми та батьками. Програма передбачає комплексну психосоціальну підтримку дитини та її родини в умовах кризи. Діти дошкільного віку перебувають у тісному зв'язку з батьками та ще не можуть самостійно розв'язати деякі питання, вони багато в чому залежать від рішення або підтримки батьків. Батьки для дитини такого віку є основою безпеки і базовим фігурами для задоволення потреб, зокрема в спілкуванні з друзями, тілесного контакту тощо. Тому зміст програми модуля передбачає участь батьків.

Заняття другого модуля «На крилах підтримки» зосереджені на роботі з учнями початкових класів (1–4) щодо створення безпечного підтримувального середовища в класі / школі для розвитку їхньої життєстійкості. Оскільки молодші школярі потребують додаткової уваги та допомоги дорослої людини для успішної адаптації в новому соціумі — класному колективі школи, завданням педагогічних працівників стає будівництво стосунків доброзичливості, налагоджування взаєморозуміння і підтримки як у стосунках педагога з дитиною, так і між дітьми. Цьому сприяють рухливі та релаксаційні ігри, розвиткові вправи для учнів. Протягом занять учні розвивають власні комунікативні навички, емоційно-вольову саморегуляцію, вчать самостійно відновлювати свій психоемоційний стан,

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

звертатися по допомогу в разі надскладної ситуації та допомагати іншим. Для досягнення найкращого результату практичний психолог / соціальний педагог проводить додатково заняття з батьками учнів та педагогами початкової ланки школи.

Заняття третього модуля «Простір твоїх змін» орієнтовані на учнів 5–11 класів і передбачають створення практичним психологом безпечного підтримувального середовища з метою формування в підлітків стійкості до стресу та набуття навичок подолання наслідків складних життєвих ситуацій. У підвищенні стресостійкості важливе місце належить розумінню підлітком себе як особистості, усвідомленню власного місця в соціумі, сформованості навичок рефлексії, вмінню враховувати потреби та почуття оточення, опанування прийомів конструктивного розв'язання конфліктів та навичок саморегуляції. Зміст занять Програми передбачає проведення розвивальних та інтерактивних вправ, дискусій, ділових і рольових ігор, застосування арт-терапевтичних та релаксаційних технік. [4, с.9 -10].

У третій частині наведено рекомендації щодо форм і методів взаємодії з педагогічними працівниками та батьками.

Програма тренінгів для батьків «Безпечний простір» [5]

Програма серії тренінгів спрямована на створення умов безпечного простору саме для батьків. Тренінги розроблені з урахуванням актуальних наукових досліджень і практичного досвіду, містять багато інформації та уможливають практичне опанування багатьох тем, важливих у вихованні дитини: розуміння поведінки, почуттів дітей та їхніх потреб, вміння говорити з дитиною з будь-яких питань, обізнаність щодо сексуальної освіти,

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

№ 6, 2021

розв'язання актуальних проблем насильства, булінгу і суїциду. Програма тренінгів представлена в очному й дистанційному форматах.

Розробники програми сподіваються, що використання та впровадження програми «Безпечний простір» стане значним внеском у покращення якості освіти, сприятиме створенню в закладах загальної середньої освіти безпечного середовища, підсилить можливості підвищення кваліфікації педагогічних кадрів та сприятиме впровадженню в повсякденну практику психосоціальної підтримки учнів і вчителів.

Використані джерела:

1. Центр психічного здоров'я НаУКМА. URL: <https://kmarehab.com>
2. Богданов С.О., Залеська О.В., Федорець О.В., Ключко К.Є., Флярковська О.В. Професійне зростання та емоційна підтримка педагогів : навч.-метод. посіб. Київ : Пульсари. 2021. 54 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726816>
3. Богданов С.О., Гірник А.М., Іванюк І.В., Залеська О.В., Чернобровкіна В.А., Чернобровкін В.М., Ключко К.Є. (2021). Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.-метод. посіб. Київ : Пульсари. 2021. 282 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726482>
4. Богданов С.О., Гніда Т.Б., Залеська О.В., Лунченко Н.В., Панок В.Г., Соловйова В.В. Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів : навч.-метод. посіб. Київ : Пульсари. 2021. 368 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726885>
5. Антонова В.М., Залеська О.В., Соловйова В.В., Чепенко Л.М., Чернобровкіна В.А. Безпечний простір : програма тренінгів для батьків. Київ : Пульсари. 2021. 145 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726815>

Матеріал підготувала: Іванюк І.В., к.п.н., старший науковий співробітник

Адреса: Україна, 04060, м. Київ, вул. Максима Берлінського, 9
тел./факс: (044) 440-47-03

<http://iitlt.gov.ua>

e-mail: iitlt@iitlt.gov.ua